

quando Deus in ejus faciem sufflavit , & factus est in animam vivam ; sed tunc accepisse Spiritum Sanctum. Quodlibet autem horum credibilis ostendatur , unde nunc longum est disputare , animam tamen non esse partem Dei , nec de substantia & natura ejus creatam sive prolatam , sed ex nihilo factam , dubitare fas non est.

CAP. XV.

23. NON itaque , sicut ait iste blasphemus , invenitur serpens in loco meliore quam Deus , quia prævaluit decipere hominem , quem fecerat Deus. Nullo enim modo homo deciperetur , si non in se exaltato corde recessisset à Deo. Vera quippè , quoniam divina , est illa sententia : *Ante ruinam exaltatur cor.* Et ubi contra Deum exaltatur , ibi ab illo deseritur , & in se tenebratur. Quid autem mirum , si dum tenebratur , nescit quid sequatur : quoniam non à se ipso lumen est , sed ab illo , qui est lumen , illuminatur ? Quòd ergo Deus semper invictus sit , etiam homo victus ostendit : quia victus non fuisset , si ab invicto non recessisset. Quomodo est autem victor hominis deceptor , cum à semetipso sit etiam ipse deceptus ? Unde & ille qui decepit , & ille quem decepit , ambo decepti sunt , recedendo ab eo qui non potest decipi ; & ambo sunt victi , recedendo ab eo qui non potest vinci. A quo utique qui plus recedit , plus vincitur ; quia tanto est inferior , quanto deterior. Et ideò necesse est , ut qui malum alteri prius inferendo vincere videtur , amplius ipse bonum amittendo vincatur : nec fieri potest , ut ei sit locus melior , cum caussa sit pejor. Et quod ad tempus prævaluisse visus est diabolus , homine superato , etiam sic in æternum victus est , homi-

Prov. 16.
18.

mine reparato. Nec Dei confitentis verba sunt , sed potiùs exprobrantis : *Ecce Adam Gen. 3. 22. factus est tamquam unus ex nobis.* Sicut & Apostolus ubi dicit : *Donate mihi hanc injuriam ;* utique à contrario vult intelligi , si ^{2 Cor. 12. 13.} adsit pronuntiator doctus , non calumniator indoctus.

24. Porro autem cui displicet peccator prohibitus à ligno vitæ , quid nisi impunè vult malè vivere ? Nec magnum erat Deo , & alio quolibet modo vitam subtrahere homini , quem vivere nolisset : sed quoniam rationales animæ de sapientia vivunt , quarum mors est insipientia , hujus rei significandæ gratia , lignum vitæ in paradiso fructu suo mori hominem nec corpore sineret. Quod ergo inde separatus traditus est morti , consumendus ætate , quod nequaquam illi accidisset , si semper eodem cibo frueretur , significatum est , quòd prius ab spiritali vitæ ligno propter peccatum anima ejus exclusa est , a & ita quadam sua interiore morte jam a mortua. Nam de sapientia scriptum est : *Lignum Prov. 3. vitæ est amplectentibus eam.* Quod iste non 18. intelligens ait : „ Quatenus ergo ante male-
dictum immortalis homo perpetuò vivere poterat , qui nondum ex ista arbore cibum sumserat ? ” Quasi ei aliquis dixerit , aut in illo libro alicubi legerit , quod nondum Adam sumserat ex cibo arboris vitæ. Quin potiùs intelligendus est , quoniam inde illi vita in corpore perpetua suppetebat , ne vetustate consumeretur ætatis , ad hoc inde prohibitus , ut ex peccati pœna jam illi esset necessitas mortis.

„ Quo-

2 Am. & plures MSS. & ista quadam.

25. » Quomodo, inquit, ex Dei maledictione mori coeperit, cum vita ipsa numquam ex ipso initium sumpserit? Quasi optaverit ei Deus mortem, sicut homo homini: ac non Dei verba ad sententiam pertineant punientis, non ad iram maledicentis. Punire autem mortem corporali, fuit à vitæ arbore separare, cum jam fuisset spiritaliter mortuus, animo utique separatus ab alimento sapientiae. Deus itaque quid ei contigisset in animo, significare voluit, separando eum à ligno vitæ, quo significabatur sapientia.

26. » Sed ista, inquit, arbor quæ in paradiso vitæ fructus ferebat, cui proderat? Cui, nisi illis primis hominibus, masculo & feminae, qui in paradiso fuerant constituti? Deinde istis de paradiso pro merito suæ iniquitatis ejectis, mansit ad memoriam significandæ spiritalis arboris vitæ; quod est, ut diximus, ipsa sapientia beatarum cibibus immutabilis animarum. Utrum autem illo cibo vescatur nunc aliquis, nisi fortè Enoch & Elias, non temerè asseverandum puto: ligno tamen illo vitæ, quod est in spiritali paradiso, nisi alerentur animæ beatorum, non promunere pietatis, & fidelissimæ confessionis, latronis animæ credentis in Christum legeremus paradysum eodem die fuisse concessum. Amen, inquit, dico tibi, hodiè mecum eris in paradiso. Esse autem ibi cum Christo, hoc est esse cum vitæ ligno. Ipse est quippè Sapientia, de qua, ut superius commemoravi, scriptum est: *Lignum vitæ est amplectentibus eam.*

Prov. 3.
18.
CAP. XVI.

27. NUMQUIDNAM & hoc refellendum est, quod velut acutè, ut sibi videtur, irridet? Primò Deum non præscisse quod

con-

contigit: deinde implere non valuisse quod magnopere cogitavit: tertio ad maledictum se convertisse superatum. Unde scit Deum non præscisse quod contigit? An quia contigit? Quin imò si non contigisset, nullo modo id præscisset futurum, quia non erat futurum. Aut si propterea putat non præscisse, quia si præscisset, ne contingeret a providisset; potest hoc de Christo & dicere, qui talentum dedit homini nihil adquisituro: quod propterea utique dederat, ut ejus augetur pecunia, quidquid est quod illa significat. Ergo quia contigit, ut ille sua pigritia nihil acquireret, hoc non præscivit ille qui dedit? Dicere etiam*, non implese de hoc lucro Christum, quod magnopere cogitavit. Potest & illud tertium, ad maledictum se convertisse superatum, quoniam dixit: *Ligate illi manus & pedes, & projicite eum in tenebras exteriores*; sicut de Adam dictum est, ut à ligno vitæ separatus, morte etiam corporis plecteretur. Huic enim homini deserto, deficientis maledictum videtur potentis imperium. Dicat ergo impotentem Christum, quoniam de acquirenda spiritali pecunia non potuit quod cupiebat efficere: dicat æmulum ac malitiosum, quod servo suo inviderit lucem ac salutem, quem projici jussit in tenebras, ubi esset fletus & stridor dentium. Si autem de Christo ista non dicit, ne hoc modo se indicet non esse christianum; cur audeat dicere de hominis conditore, & peccati merito damnatore, quod non audeat dicere de ho-

^a
Matth. 25.
15.

* Subaudi
potest.

Matth. 22.
13.

Gen. 3. 24.

^a Er. & Lov. *prævidisset*: corruptè.

^b Er. & Lov. ex verbo *deficientis*, fecerunt, *deficientis*. Postea etiam *locopotentis*, quod in potioribus MSS. invenimus, habent cum Am. & nonnullis MSS. *impotentis imperium*.

hominis redemptore, & si ejus præcepta contemserit, pœna æternæ mortis^a ultore, eodem ipso scilicet? Nam in quem alium nisi in Christum hæc maledicta nesciens iste jaculatur? Quandoquidem ille ait: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit.* Quid enim Pater sine Filio vel tunc fecit, vel umquàm facit? Si ergo salubriter, non solum bonitatem, verum etiam severitatem Dei sancta Scriptura commendat (quoniam & amatur Deus utiliter & timetur; unde Apostolus eodem loco utrumque commemorat dicens: *Vides ergo bonitatem & severitatem Dei*) quid est quod iste insanus & præceps, cum christianum esse se jactet, hoc reprehendit in Deo Prophetarum, quod in Deo invenit Apostolorum; quoniam idem Deus est & illorum, & istorum?

28. Quod autem de illo commemoravi, quem pigrum servum misit in tenebras exteriores^b severitas^b Dei, ubi nec futurorum improvidus dicitur, quia tali pecuniam suam credidit, nec impotens, quia ut bene ageret non ipse rexit, ipse correxit, nec æmulus ac maliciosus, quod à luce separatum in tenebras misit: hoc de omnibus pœnis hominum, quæ leguntur in propheticis libris inflicte fuisse peccantibus, debet fidelis lector advertere. Hoc ergo etiam de diluvio. Neque enim Domi-

^a Lovanienses nonnullorum MSS. auctoritate hic addiderunt, *plectetur*: quod merito abest ab editis aliis & MSS.

^b Hic rursùm addito verbo *est* apud Lov. & Er. corrumpitur sensus hoc modo: *quem pigrum servum misit in tenebras exteriores, severitas est Dei.* Item infra in sola edit. Lov. quia quem ut bene ageret.

^c Apud Am. & Er. omissum erat, *ipse rexit*; sed tamen exstat in MSS.

minus Jesus non tale aliquid futurum in suo prænuntiavit adventu, quando ait: *Sicut in diebus Noe manducabant, bibebant, nove- labant, ædificabant, nubebant, uxores ducebant, venit diluvium, & perdidit omnes; sic erit & adventus Filii hominis.* Hoc & de obduratione cordis Pharaonis. Neque enim novi Testamenti litteræ non dicunt de quibusdam: *Tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt.* Hoc de spiritu mendaci, quem Deus, qui bene utitur etiam malis, justissimo judicio ad impium regem decipiendum misit; sicut Michæas propheta sibi in visione prophetica demonstratum esse testatur. Neque enim dubitavit tale aliquid dicere apostolus Paulus, cum se sciret verissimè dicere, ubi ait: *Mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, & judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Hoc de facto per Moysen, cui Deus dicit: *Accipe omnes duces populi, & victima illos Domino contra solem;* hoc est, in manifesto per diem. Vel quod factum idolum Moyses ita vindicavit, ut nec proximo suo quisque parceret, ferro perimens impios. Neque enim & Dominus Jesus non dixit: *Eos autem qui noluerunt me regnare sibi, adducite, & interficite coram me.* Ubi profectò, quia mortem significat animarum, magis est utique illa fidelibus horrenda & metuenda quàm corporum. Unde idem Dominus dicit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timete, quia potest animam & corpus perdere in gehennam.*

29. Hujus generis mortes, per quas ani-

Luc. 17.
26.

Rom. 1.28.

3. Reg. 22.
19. &c.

2. Thess. 2.
10.

Num. 25.
4.

Exodi 32.
27.

Luc. 19.
27.

Matth. 10.
28.

mæ

mæ mittuntur in gehennam, si quis fidei mente, ut dignum est, cogitaverit, valdè viliter æstimabit quamlibet ingentissimam stragem, & sanguinis fluvios mortalium corporum, & quomodocumque quancumque moriturorum. Quas cædes iste exaggerans, & scholastica vanitate describens, ad blasphemandum Deum, qui talibus mortibus eos, quibus hujusmodi terror utilis fuerat, flagellabat, horrorem incutit mortalibus sensibus, & aliquid se agere putat, calces adversus stimulum jaciendo: ut cum de morte carnis accusat Dei providentiam, morte cordis mittatur in gehennam. Quis autem utriuslibet sexus homo non mallet gladio trucidari, etiam illo modo quo trucidavit sacerdos Phinees fornicarios, in ipso complexu nefariæ voluptatis, terribile constituens adversus execrandas libidines ultionis exemplum, propter quod Deo maxime placuit: quis, inquam, non mallet tali genere mortis interfici, quis non postremò igne consumi, vel ferinis morsibus per ipsa pudentia laniari, quàm mitti in gehennam ignis æterni? Cur igitur Deus christianorum peccantes talibus mortibus puniat, ut post corporis interitum transitorium, sequatur in gehenna sine fine supplicium, nisi quia Testamenti utriusque unus est Deus? Nam possent Judæi dicere adversus hujus impietatem, quantumlibet exaggeret bella, cædes, vulnera, funera, sanguinem, longè incomparabiliter Deo nostro Deum se habere mitiorem, longè scilicet mitiùs punientem transitoriis mortibus corporum, quàm flammis perpetuis gehennarum.

30. „At enim propterea videtur huic
„Deus Legis & Prophetarum, qui unus & ve-

„rus

„rus est Deus, crimine crudelitatis arguendus,
„quia propter levissimas causas vel etiam
„erubescendas, pœnam mortis vel corpora-
„lis infixit; quòd David populum numeras-
„set; quòd infantes, sicut iste dicit, filii He-
„li sacerdotis, de ollis vel cacabis Deo præ-
„paratis aliquid degustassent? Quia in re non
disputo, quantum & quàm perniciosum elationis vitium tam sancto viro, ut vellet Dei populum numerare, subreperit, eorumque mortibus non æternis, sed jam jamque humana conditione venturis, & celeriter transituris, fuerit flagellatus, quorum fuerat multitudo inflatus. Nec dico filios Heli ^a non fuisse infantes, ut iste loquitur, nesciens quid loquatur; sed ejus ætatis, qua possent & deberent, pro sacrilego ausu, quo se Domino Deo in sacrificiis præferebant, digna coercionem cohiberi: quod neglectum Deus, non sibi consulens, sed populo cui religio pietasque profuisset, bello etiam vindicavit: ubi Dei timorem potuerunt augere victuri, per eorum mortes, qui fuerant, etsi senescerent, post non longa temporum spatia morituri. Mortibus quippè corporum legimus alios etiam mortuos, propter non sua, sed aliena peccata: ubi magis est in dolore cordis plaga viventium, quàm in resolutione carnis pœna morientium: ubi animæ de corporibus exeuntes, habent causas suas vel bonas vel malas, non propterea gravatæ, quia exutæ: animarum verò morte alius pro alio plectitur nemo. Sed hoc dico, quantum existimet iste fuisse peccatum, quòd in convivio nup-

TOM. II.

P

tia-

^a Editi, *filios Heli fuisse infantes*: detracto non, quod hic revocamus ex MSS.

Matth. 22.
13.

tiali inventus est homo vestem non habens nuptialem. Puto, si humana consideratione ista metiamur, huic aliquantulum sufficere debuit erubescere; & ut plurimum invitantis indignatio protenderetur, vestem mutare compelli: & tamen dictum est: *Ligate illi manus & pedes, & projicite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.* Sed dicet, non levem culpam significat, vestem non habuisse nuptialem, quoniam ista parva magnarum signa sunt rerum. Sic ergo & sacrificia visibilia, cum sint in terrenis rebus exigua, magnarum & divinarum signa sunt rerum: in quibus filii sacerdotis se ipsi Deo, cujus honor in sacrificiis adtenditur, praeferbant. Non autem ille conviva se prae tulit sponso; sed tantum non congruit, quia nuptialem tunicam non habebat. Verumtamen inter ipsas poenas, quibus utrumque vindicatum est, ille quid distet advertit, quamque incomparabiliter ista illam vincat intelligit, qui corporalibus & temporalibus spiritalia & sempiterna praeponit.

Matth. 5.
22.

31. Verum quid opus est de mysticis significationibus sacrificiorum, vestisque nuptialis inconvenientem carnalibus sensibus velle inculcare sermonem? Ecce quod est manifestus proferamus. Evangelium Legi veteri comparans Dominus, & non illud malum quod homines ante didicerant, sed quod ipse docebat, perfectius esse contestans: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis, non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quicumque iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit, Racha, reus erit concilio; qui autem dixerit, fatue, reus erit gehenna*

nae ignis. Quid tam parvum in peccatis, quam fratri dicere, fatue? Quid tam magnum in suppliciis, quam gehenna ignis? Si in Lege vel Prophetis iste invenisset aliquem, quoniam dixisset fratri suo, fatue, lapidari jussum fuisse divinitus, quantae Deum crudelitatis argueret? Quis non autem, non dico lapidari, sed per singulos artus, immo per singula corporis frustra, paulatim atque minutatim, vivens & sentiens dilaniari consumi- que maluisset, quam gehennae ignibus mancipari? Absit tamen ut crudeliorem quisquam dicat Evangelii Deum, quam Legis Deum, intelligens utriusque esse unum & eundem Deum, in Lege terrentem carnalibus, in Evangelio spiritalibus poenis; & ibi & hic fidelem, nusquam crudelem.

32. Quid illud, nonne si à Christo linguam reperiret alienam, in eumque blasphemam, & qualis est hujus, impia garrulitate damnabilem, acerbius & amarius exagitaretur, quam quod iste de obsonio sacrificii praegustato, corporalem temporalemque poenam pro sacrilegio sic indignatur ingestam; ubi venturum se Dominus, & ad sinistram positus * gen-
tibus minatur esse dicturum: *Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus?* Hujus tanti supplicii quæris causam? *Esurivi, inquit, & non dedistis mihi manducare.* Ecce pro esca temporali, non ablata, sed non data, aeternum & horrendum supplicium comminatur. Et rectè, si consulas veritatem. Perparvum est enim quod in elemosynis datur; sed cum piè datur, aeternum inde meritum comparatur. Et ideo potius quia parvum est quod datur, magna impietate non datur. Unde non mirum est, quod tantæ ste-

* Vox gen-
tibus re-
dundare
videtur.
Matth. 25.
41.

rilitati velut infructuosarum arborum, ignis æterni supplicium præparatur. Si autem consulas hominem, ut de suo respondeat tibi, omnis homo mendax, contemnit culpam, exaggerat poenam: illam quippè non videt mente carnali, hanc exhorret carne mortali. Talis est iste in omnium hominum, qui puniuntur vel corripiuntur in veteri Testamento, longè mitioribus, quàm leguntur in Evangelio, corporalibus poenis. Quod enim diluvium comparari æternis ignibus potest? Quæ cædes, quæ vulnera, quæ corporum mortes cruciatibus sempiternis? Viginti quatuor millia cadentium, tanto buccarum strepitu inflat insanus, quasi non innumerabilia millia quotidie moriantur toto orbe terrarum. Sed transitoria ista corporis mors est: quis verò æstimare possit, quot millia stabant ad sinistram ex omnibus gentibus, quæ sempiternis damnanda sunt ignibus?

33. Eat iste, & clamet ore aperto & oculis clausis, quasi confessus sit Deus suam crudelitatem, quia dicit per Prophetam: *Excacuam sicut fulgur gladium meum, inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus manducavit carnes de sanguine vulneratorum.* De quibus verbis sic iste accusat Deum, velut semper humanum sanguinem esurientem, quasi dixerit: Inebriabo me sanguine, aut manducabo carnes de sanguine vulneratorum. Sed quantumlibet hanc utilem Dei comminationem tanquam facinoris avidam, & ut dicit, in sola crudelitate malis tantummodo gloriantem, vanus & vesanus exhorreat: quid aut quantum valet, verbis comparata dicentis: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis*

Matth. 25.
41.

ejus? Ibi non sanguine inebriabuntur sagittæ; sed non satiabuntur membris omnibus flammæ: nec carnes gladius manducabit, sensum doloris citius auferens mortuis, quàm inferens vulneratis; sed nemo cruciatibus saltem moriendo subtrahitur, ne in moriente simul etiam ipsa poena moriatur. Cum non hic dicit, colendumne istum, an potius execrandum fugiendumque esse dicemus? An timet de Christo ista dicere, ne ipsius ignis æterni supplicium non evadat, quo ille impios præparat mittere; & ignorat miser hæc dicendo de Deo prophetarum, de ipso se dicere, cujus tam tremendam severitatem in Evangelio formidat offendere?

34. REPREHENDIT etiam, quod poenas impiorum significatas per uvam fellis & botrum amaritudinis, & furorem draconum atque aspidum, collectas dicit esse Deus apud se, & signatas in thesauris suis, reddendas in tempore, cum lapsus fuerit pes eorum: ignorans thesauros hic appellatas occultas dispositiones Dei, qui disponit reddere unicuique secundum opera ejus. Unde Apostolus dicit: *Tu autem secundum duritiam cordis tui, & cor impenitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus.* Apud quem enim sibi thesaurizat iram cor impenitens, nisi apud eum qui vivos est iudicaturus & mortuos? Neque enim nesciunt etiam illi veteres libri, *thesaurum desiderabilem, de quo ibi scriptum est, quod requiescat in ore sapientis.* Et in Proverbiis legitur, quia: *Deus thesaurizat diligentibus se salutem.* Et Isaias propheta dicit: *In thesauris a salus*

CAP. XVII.

Deut. 32.

33.

Rom. 2. 5.

Prov. 21.

20. sec.

LXX.

Prov. 8. 21.

Isaiæ 33. 6.

2

P 3

nos-

a Editi, in thesauris est. MSS. verò carent verbo est. quod

ejus?

nostra: ibi sapientia, & disciplina, & pietas ad Dominum. Hi sunt thesauri justitiæ. Sed vaniloqui & mentis seductores adversantes litteris sacris, quas intelligere nolunt, eligunt ex eis aspera, quæ ibi leguntur ad commendandam severitatem Dei: & de litteris Evangelicis atque Apostolicis lenia, quæ ibi leguntur ad commendandam bonitatem Dei: & apud homines imperitos hinc ingerunt horrorem, inde quærunt favorem. Quasi difficile sit, ut quisquam similiter blasphemus atque impius eo modo adversetur novò Testamento, quo iste veteri, carpens de vetere quibus ibi commendatur Dei bonitas, & è contrario de novo quibus ibi commendatur Dei severitas: & clamet invidiosus atque venenosus: Ecce qui Deus colendus est, misericors & miserator, longanimis & multæ misericordiæ; qui non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur; qui non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis; sed quantum distat oriens ab occidente, longè fecit à nobis peccata nostra: qui sicut miseratur pater filios, sic miseratur timentes se: qui dicit: Nolo mortem peccatoris, quantum ut revertatur & vivat. Non ille qui propter lucrorum avaritiam, etiam eum servum qui non perdidit talentum quod acceperat, tantum quia non amplius acquisivit, ligatis manibus & pedibus projici jussit in tenebras exteriores, ubi esset ei fletus & stridor dentium: & qui hominem non habentem vestem nuptialem de convivio suo tollit, & similiter alligatum simili supplicio punit:

Ps. 102. 8.

Ezech. 18.
23. & cap.
33. 11.Matth. 22.
13.Matth. 25.
11.

quod nec apud LXX. reperitur. In iisdem MSS. omittitur & *pietas*: cui tamen in Græco respondet καὶ εὐσέβεια.

nit: & qui venientibus ad se, & pulsantibus, & dicentibus: Domine, aperi nobis; respondet: Non vos novi; tantum quia oleum secum, quod infunderent suis lampadibus, non tulerunt: & qui propter unum contumeliosum verbum mittit in gehennam: & qui pro temporali cibo non accepto, igne damnat æterno. Hæc atque hujusmodi si quis vesana mente sacrilegus, inde lenia, hinc aspera colligat; ac sic homines utrarumque litterarum imperitos à Christo tamquam sævo & crudeli conetur avertere, & ad Deum prophetarum misericordem mitemque convertere; nonnè & huic ipsi qui hoc facit veteri Testamento, quod ab homine similiter sacrilego posset fieri novo, impurus atque impius apparebit? Qui autem rectè colit Deum, & profectò utriusque Testamenti invenit unum Deum: & ejusdem unius Dei in utroque diligit bonitatem, in utroque metuit severitatem: in illo intelligens promissum Christum, in isto accipiens redditum Christum.

35. Nonnè prius in illis veteribus libris lectum est, non reddendum malum pro malo, ubi præcipitur, ut si jumentum inimici sui errare quisque invenerit, revocet domino ejus; & si cecidisse in via, non pertranseat, sed levet cum illo? Nonnè ibi prius scriptum est, quod Apostolus ponit: *Si esurit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi?* Nonnè ibi prius homo Dei Deo suo, quod ei utiquè scit placere, dicit: *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala?* Nonnè ibi prius Jeremias propheta describit sancti patientiam, præbentis percutienti se maxillam? Nonnè ibi prius per alium Prophetam præcipitur, ut malitiam unusquisque

Exod. 23.

4.

Rom. 12.

20.

Prov. 25.

21.

Ps. 7. 4.

Thren. 3.

30.

Levit. 19.

18.

fratris sui non reminiscatur? Quid est ergo quod iste blasphemus hæc tamquam contraria veteri Testamento de novo colligit, aut utrasque litteras nesciens, aut ut decipiat imperitos, se scire dissimulans? A quo tamen si quaratur, utrum non reddat malum pro malo, qui pro cibo non accepto in ignem mittit æternum; profectò turbabitur, & admonebitur incomparabiliter esse mitius oculum pro oculo, dentem pro dente homini auferre, ubi mensura vindictæ modum non transit injuriæ, quam propter non exhibitam humanitatem, tantam rependere severitatem, ubi transitoria est culpa, & finem non habet pœna: atque ita discet, si pervicax non est, in utroque Dei unius Testamento, & amandam bonitatem, & timendam severitatem. Quamvis enim in veteri Testamento propter temporalium bonorum promissionem malorumque comminationem, servos pariat temporalis Jerusalem; in novo autem, ubi fides impetrat caritatem, qua lex

a possit impleri, non magis timore pœnæ quam dilectione justitiæ, liberos pariat æterna Jerusalem: tamen & illis temporibus fuerunt justi spiritales, quos non occidebat littera jubens, sed vivificabat spiritus juvans. Unde & fides venturi Christi habitabat utiquè in Prophetis, venturum prænuntiantibus Christum; & nunc sunt plurimi carnales, qui vel hæreses faciunt non intelligendo Scripturas, vel in ipsa Catholica aut adhuc parvuli lacte nutriuntur, aut tamquam palea perseverans futuris ignibus præparantur. Sicut autem Deus unus & verus creator bonorum est, & temporalium, & æternorum, ita idem ipse auctor

a. Plerique MSS. delectatione justitia.

tor est amborum Testamentorum: quia & novum in veteri est figuratum, & vetus in novo est revelatum.

36. Ignoscendi autem misericors mansuetudo, propter quam dictum est, non solum septies, verum etiam septuagies septies fratri remittenda esse peccata, non ad hoc valet ut sit iniquitas impunita, aut torpens & dormiens disciplina, quod potius obsit, quam diligens vigilansque vindicta. Claves quippe regni cælorum sic dedit Christus Ecclesiæ, ut non solum diceret: *Quæ solveritis super terram, erunt soluta & in cælis*; ubi apertissimè bonum, non malum pro malo reddit Ecclesiæ; verum & adjungeret: *Quæ ligaveritis in terra, erunt ligata & in cælo*; quia bona est & vindicandi justitia. Illud enim quod ait: *Si nec Ecclesiam audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*; gravius est quam si gladio feriretur, si flammis absumeretur, si feris a subrigeretur. Nam ibi quoque subjunxit: *Amen dico vobis, quæ ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælis*; ut intelligeretur, quam gravius sit punitus, qui velut relictus est impunitus. Hic dicat iste, si placet: „Siccine mandata Salvatoris accepimus jubentis: *Nemini reddideritis malum pro malo; sed si quis vos percusserit in unam maxillam, præbete & alteram, & dimittite injurias fratribus vestris?* Ecce ab hominibus non reddentibus malum pro malo, alligatur homo amariùs & infelicitus Ecclesiæ clavibus, quam quibuslibet gravissimis & durissimis ferreis vel adamantinis nexibus. Absit, inquit, ut hoc dicam,

a. In quibusdam MSS. subiceretur.

Matth. 25.
24.

Exodi 21.
24.

Levit. 24.
20.

Deut. 19.
21.

Matth. 18.
22.

Matt. 16.
19.

Matt. 18.
17.

Matth. 5.
39.

Matt. 18.
18.

quoniam christianus sum. Hoc si verè esset, nec illa dixisset. Quoniam Deus Prophetarum, quorum scripta blasphemat, ipse est Deus Apostolorum, quorum scripta blasphemare formidat.

2. Reg. 24.
10.

37. »SED David, inquit, Deum rogavit, & non est exauditus, nisi oblato sacrificio, ut hominibus, qui non peccaverant, parceretur: & ideò non est credendus Deus » verus, qui sacrificiis delectatur. * JAM de pœna occisorum hominum, quibus quandoque morituris mors illa non obfuit, & eorum tamen mortibus cor regis sese extollentis merito vapulavit, superius respondimus. De sacrificio autem valde iste nihil sapit: & ideò fallitur, quia jam sacrificia talia non offert Dei populus Deo, postea quàm venit unicum Sacrificium, cujus umbræ fuerunt illa omnia, non hoc improbantia, sed hoc significantia. Sicut enim res una multis locutionibus & multis linguis significari potest; sic unum verum & singulare sacrificium multis est antea sacrificiorum significatum figuris. De quibus singulis hic disputare quàm sit longum, videtis. Unum tamen sciant insipientes, tardi ad intelligendum, & præcipites ad reprehendum, quòd dæmon sibi sacrificium non exigeret, nisi Deo vero deberi sciret. Falsus enim Deus sic se vult honorari ab eis quos decipit, quomodò verus Deus ab eis quibus consulit: & maximè sacrificium est, quod præcipuè debetur Deo. Nam obsequia cetera quæ divinitati exhibentur, ausi sunt sibi etiam superbæ fastu homines arrogare. Rarissimi autem commemorantur, qui sibi ut sacrificaretur, cum regia potestate possent, ausi fuerint imperare. Quicumque tamen ausi sunt, per hoc se deos ha-

• CAPUT
XVIII.

Supra cap.
16.

haberi voluerunt. Sacrificiis autem Deum non egere, quis nescit? Sed nec laudibus nostris eget. Verùm sicut nobis, non illi, utile est laudare Deum; sic nobis, non illi, utile est offerre sacrificium Deo. Quoniam singulari, & solo a vero sacrificio, pro nobis Christi sanguis effusus est, ideò primis temporibus ad hoc sacrificium talibus significationibus prophetandum, immaculorum animalium sacrificia Deus sibi jussit offerri; ut quemadmodum illa immaculata erant à corporum vitiis, ita speraretur immolandum esse pro nobis, qui solus immaculatus fuerat à peccatis. Quæ tempora per Prophetam sic prænuntiantur: *Deus deorum Dominus locutus est, & vocavit terram, à solis ortu usque ad occasum, ex Sion species decoris ejus.* Et paulò post in eodem Psalmo: *Audi populus meus, & loquar tibi; Israel, & testificabor tibi: quoniam Deus, Deus tuus ego sum. Non super sacrificia tua arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes bestiæ silvæ, pecora in montibus & boves. Cognovi omnia volatilia cæli, & species agrum mecum est. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ & plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.* Et iterum in fine Psalmi ejusdem: *Sacrificium, inquit, laudis honorificabit me, & ibi via quæ ostendam illi salutare Dei.* Jam de hoc salutari Dei, quod ipse sit Christus,

Ps. 49. 1.

a MSS. solo vere sacrificio.

tus, supra commemoravi atque monstravi. Quod est autem sacratius laudis sacrificium, quam in actione gratiarum? Et unde majores agenda sunt Deo gratiæ, quam pro ipsius gratia per Jesum Christum Dominum nostrum? Quod totum fideles in Ecclesiæ sacrificio sciunt, cujus umbræ fuerunt omnia priorum genera sacrificiorum. Isti autem vaniloqui reprehensores veteris Testamenti, etiam si cetera quæ commemoravi de hoc Psalmo, minus intelligunt, sufficiat eis quantum ad præsentem quæstionem adinet, quia Deus Prophetarum, qui Deus est etiam Apostolorum, non manducat taurorum carnes, nec sanguinem potat hircorum. Talem quippe eum noverant sancti, qui pleni ejus Spiritu ista dicebant. Unde illud quod David obtulit, ut populo parceretur, umbra erat futuri, qua significatum est, quod per ^a unum sacrificium, cuius illa figura ^b erat, saluti populi spiritaliter parcitur. Ipse est enim Christus Jesus, qui traditus est, sicut Apostolus dicit, propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram, propter quod etiam dicit: Pascha nostrum immolatus est Christus.

38. UNDE autem iste probare conatus est, evidenter servisse dæmoniis, qui sacrificiis ea promeruit, volens hoc intelligi de sancto David, ibi evidentius quanta fraude imperitorum animis insidietur ostendit. Adhibuit enim Apostolum testem, eo quod dixerit: Videte Israel carnaliter; nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo, dico, quod idolum sit aliquid? Sed qui

^a Nostri omnes MSS. per verum sacrificium.
^b Ita in MSS. At in editis, illa figura erant.

qui sacrificant, dæmonibus sacrificant. Quod non ita scriptum est; sed ita: Videte Israel secundum carnem: nonne qui de sacrificiis manducant, socii sunt altaris? Quid ergo, dico quia idolis immolatum est aliquid, aut idolum est aliquid? Sed quia quæ immolant ^a, dæmoniis, & non Deo, immolant. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Potuit autem accidere, ut secundum interpretationum varietatem non in rebus, sed in verbis; quod ego dixi, secundum carnem, alii codices habeant, carnaliter: & quod ego dixi, qui de sacrificiis manducant, alii habeant, edunt hostias, quod ipse posuit: & quod ego, socii sunt altaris, habeant alii, participes sunt altaris: & quod ego posui, quid ergo, dico quia idolis immolatum est aliquid? minus ille posuerit, aut minus ejus codex habuerit; & ideo tantummodò posuit, quia idolum est aliquid. Quod verò sequitur, multum ad rem pertinet, quia id aliter posuit. Ait enim Apostolus: Sed quia quæ immolant, dæmoniis, & non Deo, immolant. Iste autem dixit: Sed qui sacrificant, dæmonibus sacrificant: quasi omnes qui sacrificant, non sacrificent nisi dæmonibus. Non enita ait Apostolus, qui sacrificant: sed, quæ sacrificant, vel, sicut à me positum est, immolant: illi scilicet qui idola colunt, quæ sacrificant, dæmoniis, & non Deo, sacrificant, sive immolant. Et ideo subjunxit, nolo vos socios dæmoniorum fieri; eos quippe ab idololatria prohibebat. Propter quod eis ostendere voluit, ita illos fieri socios dæmoniorum, si

^a Editi hoc tantum loco addunt gentes: quod verbum hic & infra semper omittunt MSS.